

MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

II. évf. 5. szám – 2006. október 23.

Tartalom

Áldozó Krisztián: Ötven hattyú Kéner Balázs: Ötsoros	2. OLDAL
Bátori Zoltán: Ősziórszák	3. OLDAL
Mester Zoltán: Én '56, ti '56, akkor mi '56?	4. OLDAL

A Magyar Október

(Folytatás az UnivPécs 1. oldaláról)

1956 sok szempontból hasonló volt 1848/49-hez. Hasonló folyamat zajlott le. Volt azonban egy lényeges eltérés. Míg 1848/49-ben a reformok és nagyobb függetlenség követelésétől a forradalomig és szabadságharcig az átmenet hónapokig tartott, 1956 októberében az eseményeknek ez az evolúciója néhány nap alatt lezajlott. S még egy fontos különbség, amiben 1956 merőben eltért 1526-tól és '48-tól. 1526-ban Mohácsnál egy középhatalom bukott el. 1848/49-ben Délkelet-Európa és Közép-Európa legnagyobb nemzete ragadott fegyvert. 1956-ban azonban egy meggyötört, alig több mint egy emberöltő alatt két világháborút is vereséggel záró, annak mindenki által jól ismert következményeit viselő, erkölcsileg porig alázott, nemzeti önértékében megnyomorított és bűnösnek kikiáltott nemzet emelte fel fejét, kért emberhez méltóbb életet, és követelt tényleges szuverenitást és méltóságot a nemzetnek.

Németh László a forradalom napjaiban jegyezte le, hogy a múltban, ahhoz, hogy a nemzet emelkedésében igazán bízni tudjon, egy valami hiányzott: a nemzet erkölcsi és politikai érzék dolgában nem állt olyan magasan, mint szellemiekben. Ahogy 1848/49 megszerezte a magyarság számára a világ rokonszenvét, úgy '56 véres ösze is biztosította Magyarországot – nem a rendszer, hanem lakói – kedvező megítélését. Mert a bátorságot, a nemzeti büszkeséget és az összefogást mindig és mindenütt respektálták. 1956 októberére pedig – Gyarmati György szavaival élve – Magyarország huszadik századi történetének legkiemelkedőbb kollektív nemzeti teljesítménye volt.

Jelentősége túlmutat Magyarországon és a magyarságon. Ez volt az első, egész országra kiterjedő politikai és fegyveres kísérlet a szocialista táborban a sztálinista rendszer és a Szovjetuniótól való politikai, katonai és gazdasági függés felszámolására, a nemzeti hagyományokra épülő független demokratikus állam megteremtésére. Joggal illeszthetjük 1956 októberére elé a magyar jelzőt. Az utókor ugyan ikerválságról beszél, összekapcsolva a magyar és a szuezi válságot, amelyek közül az utóbbinak nagyobb közvetlen politikai jelentősége volt. Ám a világ közvéleményét a magyar szabadságharcosok hősiességével kötötte le, és rokonszenvét élvezték a menekülő százvezredek.

Bibó István egyik tanulmányában a történelem olyan nagy „folyékony” pillanatairól ír, amelyek az egy helyben álló vagy egy irányba haladó korszakokat hirtelen fordulathoz juttatják, és a további fejleményeket hosszabb időre újabb determinálják, amikor aránylag nem sok dolog vagy semmi sem szükségszerű, és amikor mindennek az ellenkezője is lehetséges. 1956, a magyar október ilyen nagy és folyékony pillanat volt. Olyan pillanat, amikor hinni lehetett, hogy lehetséges megváltoztatni a fennálló helyzetet és nem szükségszerű, hogy harccá te-rebélyesedő követeléseik elbukjanak.

Kis nemzetek is képesek nagy tettekre, amelyek akár csak 1956-ban belső erőből táplálkoznak, ám ezek mozgását és lehetőségeit külső, náluk sokkal nagyobb erők határozzák meg. A történelemben, mint általában az életben, mindig minden hatással van mindenre. Ez igaz volt már a népvándorlás korában és az azt megelőző korokban is, csak ak-

kor az okok és okozatok között évek, évtizedek teltek el. A huszadik században azonban ez az idő hetekre, majd napokra, nem egyszer órákra szűkül.

Magyarország apró kis pont volt a második világháború után kialakult hatalmi rendszerben. 1956-ban a szó szoros értelmében két világ határán helyezkedett el. A nyugati demokrácia és a Szovjetunió által egy táborba zárt országok perifériáján – s ekkor, ebben a barakkban még senki sem volt vidám. Mindaz, ami az országban történt elsősorban Moszkva akaratán, másodsorban Moszkva és a Nyugat viszonyán múlt, és csak harmadrészt és legkevésbé függött a magyar politikai hagyományoktól és sajátosságoktól. A második világháborút követő évek rövid átmenete után Magyarország ténylegesen elvesztette függetlenségét. Önálló külpolitikáról nem is álmodhatott, belpolitikája pedig úgyszólván csak a nagy testvér által mutatott példa utánzására, nyílt vagy burkolt utasításainak végrehajtására szorítkozott. Az alkotmányban deklarált népszuverenitás képviselője, az országgyűlés formalitással silányult. A rádió, a lapok, sőt a könyvkiadás, a filmművészet és a színházak is az őket uraló hatalom propagandaeszközei lettek. Nem volt, aki szót emelhetett a zsarnokság ellen. Az ÁVH, a „párt ökle” mindenütt lecsapott, ahol veszélyt gyanított. Tucatjával végeztek ki, ezrelével zártak börtönbe koholt vádak alapján embereket, köztük vezető kommunistákat, s a megfélemlítés szándékával milliókat vontak eljárás alá komoly indok nélkül. S akkor még nem esett szó az egzisztenciális nyomorról, amibe a vas és acél országa víziójának (valójában a szovjet hidegháborús tervekbe illeszkedő 5 éves terv) kergetése taszította az ország lakosságát.

Az elkéseredett és rettegő országnak Sztálin halála és a Szovjetunióban beindult bel- és külpolitikai desztalinizáció hozott újra reményt. Belpolitikai téren ez egyet jelentett az elégedetlenség felülről történő levezetésével, azaz a gyepőlazításával. Az új politikai irányvonal Magyarországon is változásokat hozott: Nagy Imre miniszterelnöki kinevezését, aki a nevéhez kötődő reformpróbálkozás keretében törekedett a gazdaságpolitika hibáinak felszámolására. Óvatos kísérleteket tett a társadalom politikai jogainak kiszélesítésére, enyhítette a parasztság súlyos terheit, s hozzájárult a politikai okok miatt törvénytelenül elítéltek rehabilitációjához. Mindez reményt keltett a lakosság jelentős részében. Annál nagyobb csalódást és immár elkéseredett gyűlöletet váltott ki az 1955 elején bekövetkezett fordulat: Nagy Imre leváltása, kizárása a pártból, s intézkedései nagy részének visszavonása. Mindez összefüggésben volt a két tábor viszonyának ismételt elhidegülésével. Ám ez a visszarendeződés nem történt olyan eréllyel és határozottsággal, mint korábban. Mindez a mai mértékkel mérve minimális szabadság ízébe belekóstolt magyar értelmiségit, írókat, diákokat, a tisztességesebb bért kapó üzemi dolgozókat, a TSZ-ből kilépett parasztoztól a rövid időre felvillantott engedmények ismételt igénylésére készítette.

Az ENSZ által a magyarországi események kivizsgálására felállított különbizottság jelentése szerint, Magyarországon spontán nemzeti felkelés volt, amelyre a régóta fájó sérelmek szolgáltattak okot. Ezek egyike Magyarország alárendelt jogállása volt a Szovjetunióval szem-

FOTÓ: RAJNAI ÁKOS

ben. A felkelést diákok, munkások, katonák és értelmiségiek irányították, akik közül sokan kommunisták vagy volt kommunisták voltak. Akik részt vettek benne, ragaszkodtak ahhoz, hogy a magyar politikai szerkezet alapját, a demokratikus szocializmus képezze, hogy a földreformot és egyéb szociális vívmányokat épségben megőrizték.

Valóban, a felkelők legfőbb célja: a nemzeti függetlenség visszaszerzése, a diktatúra lerombolása és az életkörülmények javítása volt. A forradalom alatt rádióon leadott és külföldön regisztrált 225 ismétlődő követelés közül 78 (35%) a függetlenségre, 69 (31%) a politikai rendszer reformjára, 63 (28%) gazdasági reformokra és 15 (6%) a sajtó- és vallásszabadságra vonatkozott. Egy követelés sem tartalmazta a háború előtti politikai rendszer visszaállítását vagy az államosítások érvénytelenítését, mint ahogy a határrevíziót sem.

Hosszú ideje márciusra asszociálunk, amikor a fiatalság kerül szóba. A márciusi ifjak, a népek tavasza egyértelműen 1848 márciusához kötődtek. Hogy októberhez éppoly jogosan társítható a fiatalság, mint márciushoz, bizonyítják a rideg szám adatok, Október embervesztésének szomorú mérlege. A sebesültek száma megközelítette a 20000-et, ennek 70%-a volt 30 év alatti. A teljes szám 26%-a pedig mindössze 19–24 év közötti. Hasonló volt az arány a harcokban elesett 2500 halálos áldozatnál, illetve ehhez hasonlóan alakult a megtorlás idején kivégzettek száma és megoszlása is. Az 1956-os eseményekben való részvétel miatt a magyar bíróság jogerőre emelt halálos ítélete nyomán kivégzett 229 személy 32%-a volt 12–24 év közötti, 43%-a pedig a 25–34 év közötti korosztályba tartozott. Az emigránsok döntő többsége is fiatal volt. Az összesen 200 ezret megközelítő emigráns 72%-a volt 15 és 39 év közötti.

A döntően fiatal munkásokból és diákokból álló szabadságharcosok szívós ellenállást fejtettek ki a benyomuló szovjet csapatokkal szemben. Az erőviszonyok azonban egyenlőtlenek voltak. A magyarság harcának a végkimenetele szükségszerűen a bukás volt. Magára hagyatva a Nyugattól, amelynek támogatásába a lelkes szabadságharcosok kétségbeesett reményüket vetették, ez nem történhetett másként. A forradalom leverése után fokozatosan és lassan eltiportatott és elerőtlenedett mindaz, aminek a lyukas és vérrel bőven áztatott piros-fehérszöld trikolor volt a szimbóluma. A forradalom elbukott, ám hatása óriási volt. A szabadság börtönének falán repedés keletkezett, ami e börtön falainak előbb mállásához, majd teljes leomlásához vezetett.

Dr. HORNYÁK Árpád
egyetemi tanársegéd

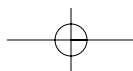
Impresszum

Az UnivPécs egyetemi hírnap művészeti melléklete
együttműködésben az SDP Fiatal Alkotók Egyesületével
Főszerkesztő: **Mester Zoltán**
Irodalmi szerkesztő: **Balogh Robert**

Művészeti szerkesztő: **Somogyi Eszter**
Tördelőszerkesztő: **Wéber Tamás**
Szerkesztőség: **UnivPécs - Forma**
7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b. Tel.: 72/501-500 (2122, 2144)
E-mail: forma@marketing.pte.hu

Nyomda: **ADOC Interprint Nyomda Kft.**, Budapest, Fehér út 10.
Felelős vezető: Csényiné Iszli Magdolna
Megjelenik 12.000 példányban

HU ISSN 1586-1767

BÁTORI Zoltán

Őszi rózsák

Abban az évben december elején költöztünk ki a belvárosi lakásból, azóta még az utcát is elkerüljük, ahol az a ház áll, inkább vállaljuk a jókora kerülőt, ha épp a közelben akad dolga valamelyikünknek. Nem mintha különösebb gond lenne azzal az utcával. Egyáltalán nem tér el a belvárosi, kicsit kopottas, foltokban még macskaköves utcáktól, a bérházak itt is csak bérházak, unalmas szürkek. De az ember már csak ilyen, ha fájó emlékekről van szó. Olyan, mintha az utca két oldalán álló házak közé valami láthatatlan üvegfalat emeltek volna csak nekünk, amely meggátol minket abban, hogy át tudjunk kelni az egyik oldaláról a másikra. Mindannyian tudjuk, hogy ezt a falat csak odaképzeltük, de nálunk, a családban mindenki tiszteletben tartja a létét. Minden évben egyszer mégiscsak áttörjük, bár mostanában már csak egyedül teszem meg azt a párszáz lépést, rendszerint leszegett fejjel, nehogy felismerjen valaki. Rálépek a fényesre koptatott kövekre, elhagyom a régi fűszerest, most kínai bolt, árad kifelé a műanyagcsomagolás, korábban antikvárium volt, régebben dohánybolt... Végig húzom az ujjaimat, lekaparok és a markomba zárok egy mézsdarabot a málló vakolatú régi bérház faláról. Gyerekként ugyanezt csináltam, amíg a szomszéd kislányra vártam, hátha meglátom, amint balett-cipőket átvetve a vállain táncórájára sietett. Akkor lehettem először szerelmes. A következő háznál megállok, elnézem a régi kapunkat, megérintem az újabb és újabb festékrétegektől szikkadt tölgyfát, és betűzők egy szál rózsát a két szárny közötti részbe.

Apám rendes ember volt, mindenki szerette, pedig nem mutatta ki az érzelmeit, azt hogy dühös onnan lehetett észrevenni, hogy egész elvörösödött a bal füle. Lehetünk akár mennyire rosszak, még a hangját sem emelte fel, egyszer sem ütött meg bennünket, holott a házban szinte minden gyereket felpofoztak, volt, aki szíjjal kapott. Apám szeretett minket a maga módján, és anyánkat is, meg a szomszédokat, az életet... Mi is szerettük, nemcsak azért, mert ha hazajött a munkából, hozott néha déligyümölcsöt. Isten tudja, honnan szerezte, nagy kincs volt akkoriban a narancs, hát még a banán! Irigykedtek ránk a gyerekek a házból, mert nem bírtuk ki dicsekvés nélkül. Apám igazságos volt, velünk sem kivételezett. Egyszer kisebbik öcsémrel már a kapualjban vártunk rá, amikor feltűnt a sarkon, a többi srác féltékeny tekintetétől követve rohantunk elé, rohanás közben kérdeztük, mit hoztál Apu?! Találgattuk, hogy banán vagy narancs lapul-e a zsebében. Amikor kézen fogva visszavezetett minket a házhoz, mielőtt felmentünk volna a lépcsőn, a hosszú bőrkabát alól elővarázsolt egy kis fűrt banánt, a lépcsőn ülő kölyök ölébe ejtette, és minket felvonszolt maga után az emeletre. Akkor lehettem úgy kilenc éves, és sokáig tartott, míg megértettem, miért is tette ezt apám.

Anyám a költözés után sohasem beszélt apámról, öcsémrel el is halványodott az emléke, csak bennem él. Kerültük ezt a témát, mert anyánk mindig elkomorult, ha szóba került. Anyám nem is tudott az évi egyszeri őszi sétámról sem. Visszamentem az egykori utcánkban,

SOMOGYI ESZTER

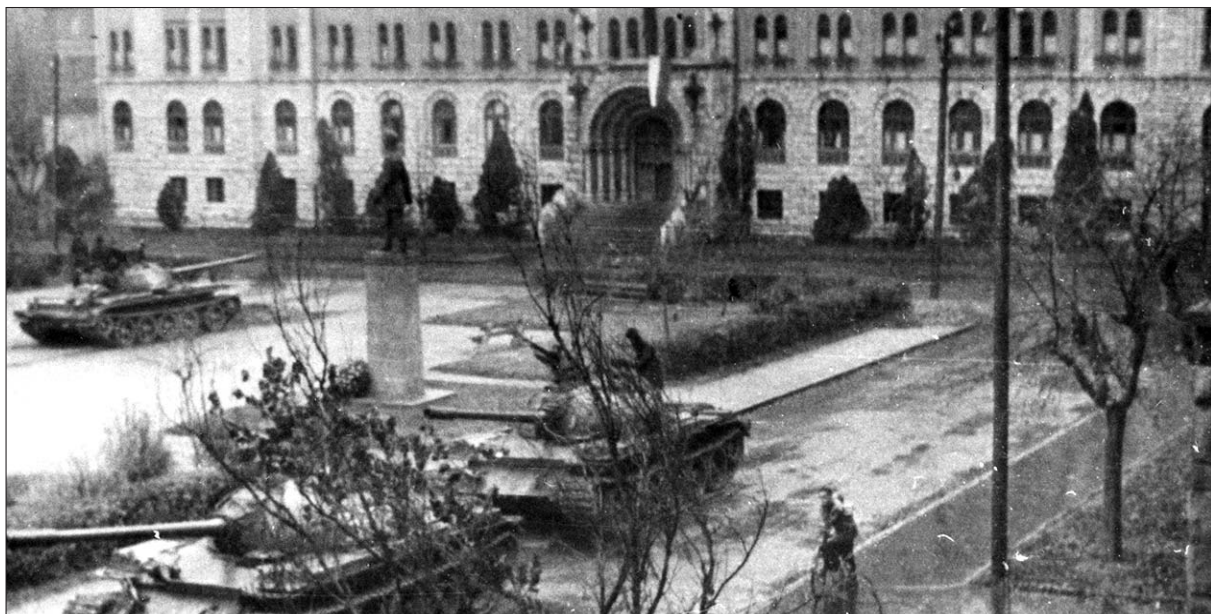
a maga pünkösdi méltóságával, szertartásosságával, a virággal, és a kódarabbal. Anyám ha tudja, nem engedte volna meg. Pár éve temettük szegényt, a halála előtt a ráncos, átlátszó kezét simogattam a kórházban. Odahúzott a szájához. Olyan erővel, amelytől meglepődtem. Rekedten, szárazon, nyirkos leheletre fektetve belelihegte apámat a filembe, öregségtől és lázas fájdalomtól értelmetlen mondatokba burkolva.

Emlékszem arra az estére, szüleim feszült arcára, ahogy a rádiót hallgatták, és mintha ránk is hatottak volna azok a szavak, amelyeket akkor még fel sem fogtunk, bár inkább az az áhítatos csend, az a kezzeljes csend parancsolta ránk a némaságot. És hallottunk lövéseket, petárdákra emlékeztettek, anyám először ezt hazudta nekünk, ahogy felriadtunk a sötét szobában. A konyhán egész éjjel égett a villany, átszűrődött a sápadt fény az ajtó alatti résen. Másnap hajnalban apánk bejött hozzánk, csak én ébredtem föl, nem is a homlokomra feszülő csóktól, sokkal inkább a bőrkabát szűrős szagától, még láttam a homályos alakot kilépni a szobából, aki egykor még az apám volt, de akkor mintha szellem lett volna, ma is érzem a kitérő ajtón beszűrő októberi hideget. Anyám bejött, mellém bújott, az arca egészen szivacsos volt, és nedves, elküldtem volna, de nem mertem megszólalni, amíg fel nem kelt reggelit készíteni.

Egész nap szólt a rádió, anyám feszült volt, egy bögrét is leejtett mosogatáskor, szitkozódva söpörte össze a szilánkokat. Mi nem mehetünk ki aznap, mert egyre közelebről dörrentek a lövések, anyánk azt mondta, veszélyes lenne, mi mégis kíváncsiak voltunk, azt sem bántuk, hogy kint esett. Anyám délután felhívta nagyanyánkat, sírt a telefonba, majd elkezdett csomagolni, segítettünk neki, azt mondta, lemegyünk falura, ennek örültünk, mert nem kellett iskolá-

ba menni, és a nagyanyánk mindig sült rétest nekünk, ha lerándultunk hozzájuk. Mire végeztünk, besötétedett, ájtott a szomszéd, és amíg anyánkkal beszéltek, betereltek minket a gyerekszobába, hogy ne zavarjunk. Hallgatóztam, apámról beszéltek, engem soha nem érzett büszkeség töltött el. Biztos voltam benne, hogy fontos dolog történik kint az esőben, apám rendkívüli ember, teszi, amit tennie kell, értünk és mindenkiért. Apám hős, egy igazi hős, nagy ember, akit mindenki tisztel, és szeret, előre köszönnek neki az utcán. Hirtelen nem is bántam, hogy kora reggel elment, és még nem ért haza, mert tudtam, minket szeret a világon a legjobban, és ha valami miatt később ér haza, hát az biztosan nagyszerű dolog, amit meg kell érteni. Rangidősként csendet parancsoltam öcsémre, és fegyelmet is tartottam, mindig is szerettem volna hős lenni, úgy tűnt, végre itt az alkalom, bizonyíthatok. A szomszéd elment, anyánk leült közénk, még a villanyt is lekapcsolta, ott ültünk mind a négyen, szorosan összebújva, utazóruhában, még cipő nélkül. A legkisebb öcsém anyánk ölében, mi nagyobbak közrefogtuk őket, anyánk reszketett, egészen lehűlt a lakás, én átkaroltam, erősen, hogy megnyugtassam. A kályhára nem tett senki, lassan kihűlt a lakás, mi elaludhattunk, mert egyszer csak bejött a szobába apám, kézen fogott minket, kiléptünk az utcára, a kapuban óriási tömeg fogadott bennünket, és üdvrivalgás. Apámat a levegőbe emelték, mi büszkék voltunk, halálosan büszkék, az emberek ott helyben megválasztották királynak, igazságos, bölcs, és boldog királynak, aki szerette a népét, a népe is szerette őt, aki híresebb lett Mátyás, még István királynál is...

Felriadtunk anyámmal, mert lövések dörrentek az utcából, mintha az ablak alatt lőttek volna, de a két kicsi továbbaludt. Feszülten ültünk, lent az utcán emberek ordítottak, léptek dobbantak, valahol üveg tört össze. Soha nem éreztem ilyen közel magamhoz anyám. Amikor elültek a zajok, anyám már nem volt mellettem. Nem tudom, mi készítetett rá, hogy mint egy alvajáró felálljak, ráborítam a kabátomat az ágyon pihegő két kis testre, és anyám illatát követve kilépek a szobából a konyhába, onnan a folyosóra, a lépcsőházba, talán a szemem sem volt nyitva, csak a rózsás párát követtem, le a lépcsőn, a zárt tölgyfakapukig, ahol anyám állt meredten. Arra sem emlékszem, hogyan haladtam el mellette, hogyan csimpszakodtam fel a kílincsig, hogy mart bele a fagyos fém a tenyerembe, lenyomtam, és csak húztam magam felé az ajtószárnyat. Viszont emlékszem a résen bedőlő testre, a fej koppanására a kövön, anyám ijedt sikoltására, a lassan szétfolyó vérre, ahogy a testet a hátára fordították, a lábamat néztem, ahogy körbefolyta az alvadó vér, apám vére, anyám elrángott onnan, de még láttam apám üveges tekintetét, ahogy a semmi-be mered. Azt talán csak képzeltem, hogy apám mellkasán a seb olyan, mint a nyíló őszi rózsza. Egy október végi este, egy kapualj, egy gyerek, egy alvadó vérben fekvő férfi égre meredő szemekkel, a mellkasán virágzó rózsákat szétkenő női kéz, egy lépcsőn leszaladó házaspár hálórúhában, és a feltámadó szél, ahogy elhordja a földön fekvő férfi darabokra tépett államvédelmis igazolványát.

A BARANYA MEGYEI LEVÉLTÁR ARCHÍVUMÁBÓL

Orosz tankok a 48-as téren

